

Пенка ПЕХЛИВАНОВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Велико Търново, България

**НОВОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК –
ЗНАЧЕНИЕ И КОНЦЕПТ**

Penka PEHLIVANOVA

St Cyril and St Methodius University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria

**THE NEW *CHALLENGE* IN
THE BULGARIAN LANGUAGE:
MEANING AND CONCEPT**

The study focuses on a new meaning of the native word *predizvikelstvo* (challenge), which comes as a semantic calque from English. This meaning transfers a new concept which is identified, perceived and mastered as experience and value by the speakers of Bulgarian. The new meaning demonstrates awareness transfer related to particular type of behaviour and attitude towards tasks and goals. Such awareness has existed in human nature but has not been previously identified likewise. Probably that is the reason why so far it has not been denoted in the Bulgarian language. As a whole, the study contributes to the description of new meanings, included in the dictionaries of new words and meanings.

Keywords: semantic calque, cognitive scenario, concept

Въведение

Според Фердинанд дьо Сосюр езикът е неспособен да се защити от сили, които всеки миг променят съотношението между означаемо и означаващо, и това е едно от следствията на произволността на знака (Сосюр 1992: 105). Ще добавя само, че по-нататък Сосюр говори за *относителна* произволност на знака (Сосюр 1992: 162).

Преди няколко години озаглавих една своя статия, публикувана в сборник в чест на проф. Борис Парашкевов по случай неговата 80-годишнина, „Заетите значения и употреби – троянският кон на чуждите влияния“ (Пехливанова 2019). Там става въпрос за две явления – за маскулинизацията на съществителните имена за жени деятелки и за някои видове граматическа и

семантична генерализация – на мъжкия граматически род, който заема мястото и на женския, от една страна, и на значението на думите *артист/артистка* – от друга страна.

Обикновено новонавлезлите чужди думи в един език могат да се идентифицират от всички, които си служат с него, но не по-малко внимание от тях заслужават заетите от други езици значения, които се идентифицират по-трудно, но се присъединяват към семантичната структура на съществуващи в езика думи, било домашни или стари заемки от други езици, и я променят съществено. Неслучайно през 2001 г. колектив от учени от Института за български език към БАН изготви *Речник на новите думи и значения в българския език* (РНДЗБЕ 2001), който обхваща периода от последните десет години на 20. век; след още десет години излезе ново, преработено издание на този речник под заглавие *Речник на новите думи в българския език (От края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в.)* (РНДБЕ 2010), а след още десет години – трети *Речник на новите думи в българския език (От първите две десетилетия на ХХІ в.)* (РНДБЕ 2021).

1. Заемане, разпространяване и изравняване на думи и значения

В едно интервю по повод на излизането на неговата книга „Срещу унифицираното мислене“ (изд. Odile Jacob, 2012 г.) Клод Ажеж, професор в Колеж дьо Франс, обвинява английския език за това, че при своето разпространение по света става проводник на унифицирано мислене. Интервюто (проведено от В. Герен) е озаглавено „Ажеж: „Английският език разрушава нашето мислене“. Според Кл. Ажеж културното съдържание, заложено в английския език, носи представа за света, която ние не сме длъжни да приемаме. Това води до загуба на собствената култура, до приемане на начин на мислене, без той да бъде разбран. „Когато вие разпространявате думи, подчертава Кл. Ажеж, вие разпространявате смисъла, който е заложен в тях. Опасността се състои в това, че може да загубите и двата езика – родния и този, от който идва заемането“ (Ажеж 2012).

Тъй като се намира между действителността и съзнанието, езикът, а особено неговата лексика и семантика, търпят влияния и съпротива на тези влияния от две посоки – влиянията идват отвън, от действителността, включително и чрез други езици, а съпротивата, а защо не и конфликтът, протича в съзнанието на говорещите езика реципиент, където се осъществява контактът между чуждо и свое, старо и ново.

Като следствие от влиянието на чужди значения, идващи най-често от американския английски език, и промените в семантичната структура на съществуващи в езика думи някои от тях биват измествани от своята употреба, а други започват да се срещат много по-често, но с новото чуждо значение (*тъжен съм* вместо ‘разстроен съм’, *гневен съм* вместо ‘разгневен съм, ядосан съм’ и др.).

В това изложение се насочвам отново към чужди влияния, прокарани с помощта на чужди значения, които се включват в семантичната структура на домашни думи и които, както споменах по-горе, се отчитат доста по-трудно от новите чужди думи, дори и в специалните речници за нови думи и значения. Факт е, че новото значение на думата *предизвикателство*, което ще бъде обект на разглеждане, не е отбелязано в нито един от посочените по-горе речници на новите думи и значения.

Тук се анализира едно ново значение, но и ново разбиране, което то носи, на домашната дума *предизвикателство*, значение, което е превод на английското *challenge*. Въпросът, който възниква, е дали и как чрез такива значения в някои случаи се пренасят и нови разбирания, виждания, начин на мислене, модели на поведение, т.е. нови за говорещите езика реципиент концепти.

Наблюденията, които се излагат тук, са за времето от 90-те години на 20. век насам, когато България се опитва да пренесе в живота, в поведението и мисленето на хората всичко положително и привлекателно от живота на западния свят, което дотогава е липсвало. В същото време и за останалия свят по силата на глобализацията протича пренасяне на разбирания и начин на живот, на културни ценности, включително на и чрез тяхното езиково означаване и изразяване. Това агресивно разпространяване и стремеж към подражание и изравняване във всички сфери на живота – за всяка страна поотделно и за света като цяло, в езиково отношение става на основата, в рамките и чрез американския английски език. Освен че е донор на думи и значения, голяма част от които отдавна принадлежат към международната лексика, английският език, като език на общуване, на лингва франка, като че ли е призван да назовава, асимилира или **преработва** всички нови названия, които са резултат от глобални открития или промени, след което чрез своята повсеместна употреба твърде лесно ги разпространява. (Да не забравяме новата форма и значения на стари интернационализми, заети по-рано в българския език от други езици, като например *акция*, която се превърна в *екшън*.) С други думи, всяка нововъзникнала същност се назовава вътре, със средствата и концептуализацията на английския език, след което новото название или новото значение на установена в езика дума се разпространява. Така английският език, който е лингва франка, служи не само за всеобща комуникация, но и като проводник и посредник за **изравняване** на разбирания и културни ценности на всички, които се ползват от него.

2. Факторът превод – последствията

Трябва да уточня, че цялата динамика в лексиката и семантиката на българския език се разиграва публично първо в речта на медиите, чрез превода на чужди материали, в това число и на филмови сценарии и на сценарии на различни видове телевизионни предавания, по време на които се осъществява езиковият контакт между езика източник и езика приемник. На второ място, но отново в медиите, пренасянето продължава в речта на говорещите журналисти

и гости. На трето място, новите думи или значения напускат медийния стил и навлизат в общоупотребимата лексика или остават затворени в него.

Особено интензивно тези въздействия се осъществяват в речта на т. нар. риалитита, която също е преведена – за чуждите телевизионни канали, или е оригинална, когато те се продуцират от български телевизионни канали. Това са обикновено предавания, чийто патент се купува и пренася, затова идват със своите правила, термини, разбирания и внушения, с което стават проводници както на езикови, така и на културни външни влияния.

Към медиите естествено се причислява и интернет, в който се публикуват всички „стари“ медии, от една страна, или си дават среща както коментари за всички актуални теми – от друга страна, така и всички промени и новости в езика, който ги отразява, включително и коментари за някои езикови промени. (В компютърния свят също всеки ден се раждат нови названия и значения, но този свят не е публичен в такава степен, затова от него в общонародния език „изтичат“ по-малко нови думи и значения.)

Веднага трябва да подчертая, че поради своята публичност и своята достъпност в съвременния свят речта на медиите може да въздейства със силата на самите медии както на нивото на съдържанието, така и на езиковото изразяване. И тъй като тук ще става дума за превод и подражание относно думи и техни значения и концепти, ще добавя едно мнение на Умберто Еко, който в своята книга „Да кажеш почти същото“ отбелязва следното: „По този начин, щом – както вече е посочил Хумболт – да превеждаш, означава не само да отведеш читателя към разбирането на езика и културата на оригинала, но и да обогатиш своята, няма съмнение, че всеки превод на „Бдение над Финеган“ води съответния език към изразяване на това, което той по-рано не е съумявал (така както Джойс е направил с английския¹), и в този смисъл му помага да направи крачка напред. Крачката може да се окаже прекалена, езикът може да не понесе експеримента, но за момента все нещо е било постигнато“ (Еко 2021: 318–319). Това твърдение на У. Еко се потвърждава от някои от заетите значения, които показват нещо много дълбоко – **не само изразяване, което в езика приемник е липсвало, но и назоваване** на мислене и поведение.

Нещо повече – може да се твърди, че в случая, който разглеждам, се извършва **идентификация на явление като културна ценност чрез неговото название**. Дори когато едно явление съществува, но няма пряко название, а го получава с помощта на чуждото значение за домашна дума, и явлението, и езикът получават по-точната езикова обвивка на това явление.

3. Концептът зад чуждите думи/значения

Концептът е различна от понятието структура, която съществува в менталния свят на използващия езика не във вид на ясно очертани понятия, а като комплекс от представи, понятия, знания, асоциации, преживявания, които придружават думата; концептите не само се мислят, те се преживяват, те са предмет

¹ Дж. Джойс е превел свое собствено произведение на френски и италиански.

на емоции, на симпатии и антипатии, а понякога и на сблъсъци (Степанов 1997: 41). Концептът е съдържателна единица на процеса концептуализация, чрез който действителността се пречупва (подч. мое – П. П.) в съзнанието на човека (Залевская 2000: 99). В големия труд *Българска лексикология* се анализират редица мнения за същността на концепта и се заключава, че концептът съдържа компоненти, които го правят „в известна степен уникален, различен за даден народ, в даден език, не само по своята семантична, но и по своята ценностна, психологическа и лингвокултурна съставка, тъй като дава представа и за човешкото участие при формирането му“ (Българска лексикология 2013: 408).

А. С. Сансербаева подчертава, че при заемането на думи се пресичат езиковата и концептуалната картина на езика източник (авторката го нарича донор) и на езика реципиент, което поставя нова задача пред изследвачите – да определят дали се заема просто дума, или се внася и концептът. Според авторката при пресичане на езиковите картини на света се заемат просто лексеми. Това показва, че в заемащия език вече присъства даденият концепт, за който не е задължително да бъде обективиран чрез лексема – той може да бъде репрезентиран чрез словосъчетание, описание или да няма вербална изразеност. Заемането носи концептуален характер, когато се заемат цели концепти. „Обаче, без да вземаме под внимание тази различна природа на заемането, и думата, и концептът, и негови определени признаци ще се смятат за фрагменти от различна картина на света, тъй като те предават късче от другото виждане за света на носителите на езика донор“ (Сансербаева 2011: 37). Авторката изхожда от разбирането за концепта като съдържащ понятийни, образни и ценностни признаци. Според Э. Ф. Володарская заемането на лингвистични единици е следствие от контактите между културите и представлява определена фаза от заемането на културни ценности (Володарская 2002: 86).

4.1. Динамика на значението – от речниците до всички телевизионни риалитита и до интернет. Между значението и концепта

Един от видовете заемане от други езици е т. нар. семантично калкиране, което представлява възникване на нови значения в семантичната структура на усвоени в по-ранни периоди думи от чужд произход или при възникване на нови значения в семантичната структура на домашни думи (Българска лексикология 2013: 245–247). Естествено е новите значения, наричани още семантични неологизми, да се заемат и интегрират по-плавно и незабелязано в езиците, отколкото новозаетите чужди думи. Първо, защото се прикрепват към домашна дума или стара заемка, чиято форма е позната за говорещите, затова не привлича вниманието им и не представлява трудност за усвояване, второ, защото и установените стари значения на думата приемник (ако мога да я нарека по този начин) са познати, а към тях протича само присъединяване, добавяне на нови значения. Подходите, които се заявяват при изследване на семантичните неологизми, са структурно-семантичният, „при който вниманието е насочено върху новите значения като елементи от семантичната структура на

многозначни лексикални единици“, съчетан с когнитивни елементи – с оглед на отразената в семантичните неологизми **нова концептуализация на действителността** (Българска лексикология 2013: 249–250).

Тук ще се опитам на основата на развитието на значението на домашната дума *предизвикателство* да разгледам един от случаите на заемане, когато се пренася ново значение към домашна дума, но това ново значение не само **идентифицира**, но и помага за **оформянето** му, като назовава нов когнитивен и културен сценарий, нов начин на мислене у използващите българския език, т. е. **нов концепт**.

4.2. Значението в речниците²

РСБКЕ 1955 – 1959

Предизвикателство 1. Преднамерена постъпка, която извиква някакво чувство, настроение и пр. *Въпреки явното любовно предизвикателство на сойката, той (гълъбът) не се намеси и не се запозна с това весело общество* (Е. Пелин). 2. Преднамерена постъпка, която предизвиква враждебни отношения; провокация.

БТР 1973

Предизвикателство ср. Неоправдана постъпка, която има за цел да разсърди и възбуди конфликт; опит за разпалване на вражда. *Не се поддавай на предизвикателства*.

РБЕ, т. 13, 2008

Предизвикателство 1. Действие, постъпка или думи, които имат за цел да предизвикат някого, да го подтикнат, подбудят да направи нещо, обикн. като отговор, реакция. // Действие, постъпка или думи, които имат за цел да раздразнят, да ядосат някого и да го подтикнат към реакция, отговор, с което да породят конфликт, вражда, провокация, заяждане. 2. Нещо (трудност, проблем или цел), преодоляването или постигането на което поставя на изпитание силите, способностите на някого или нещо, което предизвиква някого, нещо да търси решението му.

Както се вижда, в 13. том на РБЕ (2008 г.), във второ значение, вече е „засечена“ част от съвременното значение на лексемата *предизвикателство*.

4.3. Примери, демонстриращи разглежданото ново значение на думата *предизвикателство*

(1) *Министър Живков: Зеленият преход ни изправя пред предизвикателства, но открива и много неизползвани възможности.* (www.me.government.bg)

(2) *Четвъртфиналната среща от UEFA EURO 2020 срещу Швейцария ще бъде истинско предизвикателство за испанските футболисти, заяви на пресконференцията преди мача селекционерът на испанския национален отбор Луис Енрике.* (<https://gong.bg/>)

² Дава се и значението на думата *провокация* в някои речници на българския език, тъй като тя е синоним на думата *предизвикателство*, от една страна, а от друга – е въввлечена и в промените на значенията.

(3) Мнозина се питат: „Към какъв свят отиваме? Засега новият световен ред, който се оформя, е такъв, какъвто никой не го желае“. Това са нови, големи **предизвикателства** пред човечеството, които изискват широко и балансирано образование, мъдрост в управлението и грижа за опазване на околната среда и равновесието в естествените екосистеми. (<https://m.helikon.bg/>)

(4) Аз самият обичам **предизвикателствата**, отворен съм за възможности и за големите шансове в живота. Винаги съм възприемал **предизвикателствата** като нова възможност. (<https://bnr.bg/horizont/>)

4.4. „Лошото/ доброто“ предизвикателство

Тук ще си послужи с термина когнитивен сценарий, който според А. Вежбицка се оформя в езика и се кодира в думите (Вежбицкая 2001: 23). За старото и новото значение на думата *предизвикателство* в българския език са оформени два когнитивни сценария, включващи следните компоненти:

„Старото“ предизвикателството е:

- преднамерено действие, постъпка или думи;
- преднамерено действие, постъпка или думи, целенасочени да изискват реакция;
- преднамерено действие, постъпка или думи, целенасочени да изискват реакция, за да раздразнят някого, за да се породи конфликт, вражда;
- трудност, проблем или цел, които изискват решение или постигане;
- трудност, проблем или цел, чието решение или постигане изисква изпитание на силите и способностите.

„Новото“ предизвикателство е:

- необходимост да се предприеме ответно действие;
- задача, която се идентифицира, осъзнава се субективно като предизвикателство и се назовава като такава;
- трудна и сложна задача, цел, проблем, решение (физическа, нравствена, емоционална);
- всяка задача, която е трудна за изпълнение;
- задача, цел, план, които изискват реакция, действие, отношение;
- задача, цел, план, които някой приема и решава да изпълни, да се справи с тях;
- задача, цел, план, които идват отвън – от обстоятелства, от други хора, или от самия субект;
- всяка задача, която изисква мобилизация на силите и способностите;
- задача, цел, план, които представляват шанс за изпробване на възможностите;
- задача, цел, план, които се приемат, за да се изпробват силите и способностите;
- всяка задача, заемането с която изисква решителност и воля;

- задача, цел, план, чието изпълнение е насочено винаги напред, към развитие и постижения;
- задача, цел, план, чието изпълнение или постигане докрай носи получаване на удовлетворение и/или награда;
- задача, която някой търси, открива или поставя пред себе си или пред някой друг;
- трудна, затова и рискована задача, цел, план – няма сигурност, че ще бъде изпълнена;
- задача, за която не е задължително да бъде приета, която може да се отхвърли, от която може да се избяга;
- задача, свързана с участие в състезание с конкуренти, което изисква още по-голяма мобилизация на способности, сили и енергия;
- задача, за която не е задължително да бъде изпълнена докрай, но приемането на която винаги носи удовлетворение, защото това показва смелост и води до развитие.

4.5. И още един „вид“ предизвикателство

Още по-агресивно ново значение на думата *предизвикателство*, с което тя измества от употреба думите *занимание*, *игра*, *задача*, *свързана с развлечение*, се наблюдава в интернет. Всъщност това значение принизява описаното по-горе *предизвикателство*, като го свежда до всяка игра или занимание по време на колективни мероприятия като сватби, рождени дни, всякакви други празници, а всяка игра изисква реакция и участие.

Примери:

(5) *Затова всеки ден, през следващите 15 дни, точно в 11:00 часа ще ви предлагаме предизвикателства под формата на идеи за игри и активности вкъщи. Всеки ден ще споделяме по едно предизвикателство на Фейсбук страницата на УНИЦЕФ, България.* (<https://www.unicef.org/bulgaria/>)

(6) *Коледно предизвикателство – Задачата е да се запишат имената на тези деца, чиито имена съдържат буквосъчетанието –ьо.* (<https://www.youtube.com/>)

(7) *7-дневно коледно предизвикателство. Целта на 7-дневното коледно предизвикателство е да ни направи по-осъзнати, да ни помогне да видим красотата в малките жестове.* (<https://zdrave.rozali.com>)

Най-новото предизвикателство е:

- идея за задача, за игра или занимание, свързана с развлечение;
- задача, изискваща участие и действие, създадена специално за игра и развлечение, за изпробване на физически, умствени или емоционални възможности;
- индивидуално или групово занимание, предназначено да развлича и разнообразява по време на даден празник.

Така всички действия и ритуали, които традиционно се правят например по Коледа, сега се наричат *предизвикателства* – рекламират се дори цели книги с коледни предизвикателства, които могат да се нарекат коледни игри, занимания, забавления. Компонентът ‘трудност на задачата’, присъстващ в сценария на анализирания по-горе ново значение на лексемата *предизвикателство*, при това разширение на значението е изместен от компонента ‘развлекателност’.

5. Обобщение

Според мене от така описаните компоненти на новия концепт *предизвикателство* може да се направи заключението, че чрез новото значение в българския език са изградени понятийни и ценностни признаци, т.е. изграден е нов концепт, оформен и осъзнат под названието *предизвикателство*. **С новото значение на домашната дума *предизвикателство* се пренася по-скоро разбиране за поведение и отношение към задачи и цели, което е съществуващо и съществува в човешката природа, но не е идентифицирано по този начин, а вероятно и затова досега не е пряко назовано в българския език.**

Следващата стъпка в разширяване на употребата на това значение в българската реч представлява придвижване на същото значение и концепт към старата заемка *провокация* и нейните производни, които започват „да се превеждат“ с „новото“ *предизвикателство*, т.е. след обратен превод, по силата на факта, че интернационализмът *провокация* е синоним на домашната дума *предизвикателство*, разглежданото значение се прибавя и към семантичната структура на тази лексема – наред със своите установени значения тя получава същото ново положително значение, макар че употребата ѝ, особено на производното ѝ *провокация*, все още носи изненада.

Можем да сравним значенията на лексемата *провокация* в речниците и в някои примери.

БТР 1973

Провокация 1. Предизвикателство, подтикване към действие, обикн. с вредни, неблагоприятни последици; подстрекателство. 2. Вредителска дейност на вмъкнал се в някаква организация таен агент.

РБЕ, т. 13, 2008

Провокация 1. Умишлено предизвикателство, подтикване, подбуждане за действие, обикн. насочено към, срещу някого или нещо; подстрекателство. 2. Действие, изказване и под., което е насочено да предизвика определена и целенасочена реакция някъде или у някого. 3. Действие, постъпка, дейност на таен полицейски агент или шпионин, внедрен в нелегална революционна, терористична или криминална организация с цел да я контролира, обезврежда или да информира полицията за дейността ѝ. 4. Мед. Изкуствено предизвикване на болестни симптоми.

Примери:

(8) *В тази битка влизам, за да прегърна поредната **провокация** в живота си.* (участничка в тв шоу „Гласът на България“)

(9) ***Провокатор** за построяването на комплекса е синът му.* (в-к „24 часа“)

Както се вижда, под влияние на друг език и друга култура за говорещите български език се установява разбиране и модел на поведение, което винаги е съществувало, но не е имало пряко название, а оттам и ясно оформено осъзнаване.

Първо в българския език съществува думата *предизвикателство* с описаните в речниците абстрактни значения, но преводачът започва да я използва като превод на първото значение на английското *challenge* – това е ново, непознато значение в българския език, което се присъединява към семантичната структура на домашната дума. От значението в българския език „постъпка, думи или действия“ чрез превода предизвикателството се превръща, най-общо казано, в „трудна задача“.

Тук обаче не протича само езиков превод – думата *предизвикателство* в българската реч започва да идентифицира и изцяло ново поведение с всички компоненти, които описахме вече, и което не е познато като разбиране, като концепт – новото предизвикателство не е само явление, то се превръща в действие, в необходимост от действие, придружено с преживяване на самото действие и на резултата от него. Самото възникване и идентифициране на една задача като *предизвикателство* обикновено кара хората да го приемат, а не да го избягват или да се отказват от него, кара ги да действат, да се борят. Тези, които не приемат предизвикателствата, не са достатъчно смели и решителни. Предизвикателство, което не е идентифицирано или прието, не съществува като такова. След като новото значение води до по-ясно диференциране и осъзнаване на определеното поведение, самото поведение става по-разпознаваемо, по-положително и привлекателно.

С пренасянето на значението се оформя и изгражда и когнитивният сценарий, включващ и отношението към това поведение. Сега почти всички участници в телевизионни предавания, свързани със състезание, не просто изпитват импулса на *предизвикателството*, но са и заставени да го обявяват публично като мотив, който ги кара да действат, да участват, да се развиват, да се борят. Попитани защо са се включили в съответното шоу, участниците обикновено отговарят, че това за тях е *истинско предизвикателство* – в този отговор влагат всички компоненти на когнитивния сценарий, така както е пропагандиран в съвременния свят. Чрез това разбиране те осмислят по друг и особено положителен начин задачата или целта, която са си поставили.

Докато преди 30 години не се говореше за предизвикателството, което описахме по-горе, през последните 10–15 години с лексемата *предизвикателство* и концепта, който стои зад нея, от говорещите български език се възприема една цяла философия и модел за поведение, която е навлязла в живота,

особено на децата и на младежите, възприема се нов начин на мислене, виждане за трудните задачи и цели и за преживяване при тяхното постигане. Голям принос за това имат, от една страна, преводите на текстове от английски език. В тези текстове изходната дума *challenge* се използва широко, като назовава всичко, което изисква реакция, действия (срв. *климатични предизвикателства*). Принос за разпространение на така преведеното ново значение в българския език имат отново телевизионните шоута, в които основната цел е да се предизвика не само желание за участие, но и за борба и състезание с конкурентите. Задачите, които се поставят на участниците в тези шоута през цялото време, са също предизвикателства за техните способности – изискват физическа сила, воля, талант.

Както обаче често става и при други новозаети чужди думи и значения, в западния свят, там, откъдето идва новото значение и концепт, отношението към предизвикателствата е по-умерено, по-неутрално, дори по-разговорно, докато в българската реч по-често притежава приповдигнатост. И ако лексемата *предизвикателство* е напълно уместна, защото назовава нов модел на поведение, това не е валидно за значението *игра* или *занимание*. Единствено компонентът на значението *стимул за участие* тук може би оправдава това голямо разпространение на думата в това ново значение. Получено е разширение на значението, като са отпаднали семантичните компоненти, описващи трудността и сериозността на изпитанието *предизвикателство*, а всички игри и занимания, свързани засега с определен повод или празник, също са се превърнали в *предизвикателства*.

Става ясно, че капацитетът на новия концепт предизвикателство може да предостави още разширения и нюанси на значението.

Засега се е стигнало дотам, че всички проблеми на една личност, на една държава или на целия свят се възприемат и наричат *предизвикателства* и това се откроява в ежедневните устни и писмени медийни текстове. От всички наблюдения, необходими за изложението анализ на значението, стана ясно, че с описаното ново значение и концепт лексемата *предизвикателство* е прекалено често употребявана – за това говори фактът, че тя започва да измества своите синоними като *проблем*, *въпрос*, *задача*, *криза* и т.н. В този етап от разпространението си по честота и всеобхватност *предизвикателство* се изравнява с лексемата *проект* (вж. повече в Пехливанова 2014: 192–194).

В следващия текст, за да се избегне повторение на разглежданата дума, се търси неин синоним и се стига до *изпитание*, което авторът е открил, търсейки парафраза на *предизвикателство* (вж. повече за това в Бурова 2015).

(10) *Тази есен третият сезон на формата „Игри на волята: България“ направиха зрителите на NOVA свидетели на грандиозни битки, изцяло нови елементи и неочаквани предизвикателства. В продължение на три месеца 24 смели воители се изправиха пред вълнуващи изпитания за тялото и духа на едни от най-обаятелните местности по Южното Черноморие и Странджа.* (<https://nova.bg/>)

Голямото разпространение на новото значение и новия концепт е обусловено и от желанието за следване на определена мода в мисленето и изразяването, а е улеснено от факта, че интензивната комуникация в съвременния свят позволява модели на поведение и техните названия да стигнат до всеки.

Заклучение

Чрез заетите нови значения, чрез семантичните калки, се осъществява по-дълбока промяна в разбиранията и вижданията, вложени в приемащия език, отколкото това става чрез заетите чужди думи, тъй като тук се „посяга“ към семантиката на домашни думи – новите значения влизат по-дълбоко в семантиката на езика, тъй като се включват в семантичната структура на съществуващи в езика домашни думи. Освен това в разглеждания случай е налице създаване на изцяло **ново** разбиране, въздействащо върху културните ценности и стереотипи на говорещите.

Целта на това изложение беше да се проследи възникването и установяването на едно ново значение на лексемата *предизвикателство*, преведено от английски език, което е не просто и не само значение, а концепт, съдържащ нов начин на мислене, на отношение към задачите, които се появяват в живота, на стратегия за тяхното решаване, изискваща смелост и решителност за тяхното приемане и мобилизация на сили и възможности за тяхното изпълнение. Този концепт включва един начин на идентифициране на поведение, което досега е липсвало в българската култура.

По този начин домашното значение на думата е това, което е описано в речниците, а новото, навлязло с цялата философия на поведение, чака своето включване и описание.

Приложение³

Креативни предизвикателства

Published February 19, 2013

Сигурен съм, че всеки ден си задавате въпроса “Как да бъда по креативен“, но без да мина през нужното време, за да узрее семето на креативността. Ами да, има бърз начин. Не гарантирам, че задължително ще проработи и при вас, или че за съвсем кратко време ще станете по креативни.

Това, за което ви говоря се нарича – **предизвикателство**. Но за да проработи поне до някаква степен, то трябва да сте отворени към идеята за **предизвикателства**. Ако потърсите в тълковния речник, значението на думата ще откриете че тя значи: “постъпка, която предизвиква“. По интересното обаче е, че тази дума има много интересни синоними: провокация, възбуждане, раздраждане.

Това са 3те ключови думи, около които се върти концепцията за **предизвикателството**. Да провокираш някой, на психологическо ниво, да приеме задача която по принцип изглежда трудна или невъзможна, за да докаже че може да я свърши, засягайки като награда личната изгода, а именно – повишаване на самочувствието. Както и да го погледнем, когато направиш нещо, което другите ти казват, че не можеш да постигнеш си е повод за гордост.

³ Текстът се прилага без редакции или корекции, единствено с подчертаване на наблюдаваната дума за по-лесно възприемане.

Ако успееш да го провокираш да приеме задачата, възбуждаш интереса на този човек, да постигне нещо невъзможно. И когато има цел, към която се стреми човек става много по концентриран и съсредоточен върху това, което прави. На практика цялото му внимание е привлечено от тази цел, която в повечето случаи не е материална, а чисто егоистична – задоволяване на потребността да покажеш че можеш!

Точно това работи изключително добре, когато говорим за креативност в дизайна. Защо? Много е просто. Когато стигнем едно ниво, когато си вършим работата за кратко и бързо време, но и качествено, без да искаме влизаме в етап на машинално повтаряне на даден процес. Този процес афектира дизайна ни до голяма степен. Някои наричат това “стил”. Тоест – минало е времето на експериментите докато си се учил и сега имаш свой начин на работа и детайл в дизайна, с който се отличава. Да това е стил. Но, когато този “стил” прекалено много започне да се преекспонира в процеса на работа, се губи онази малка частица, която придава на дизайна истинска душа и го прави да се отличава. Не казвам, че да имаш стил е лошо, напротив – това говори за лична самооценка и поле за изява. Но колкото е добре да имаме свой стил на дизайн, толкова е и лошо. Лошо е защото влизаме в едни рамки, от които после трудно можем да излезнем.

Именно за това, смятам че е задължително да поемаме **предизвикателства**. Дали те ще са отправени от приятели, колеги или дори от себе си – винаги трябва да поемаме **предизвикателства**, колкото и да ни е страх от провал. Защото провала в дизайна, не е задължително нещо лошо. Даже думата “провал” може би не е толкова точна, колкото да речем “неуспех”. Всъщност отрицателната обратна връзка (feedback) всъщност е това, което най-силно гради успехите ни в дизайна – но това е друга тема.

ОК, да речем че имаме колеги, с които да се съравноваваме или водите чисто приятелски “спортна злоба” с някой съсед дизайнер. Това е супер. НО, за да бъде **предизвикателството** наистина достатъчно силно, то трябва да дойде от вас самите! Винаги съм смятал, че най-добрите **предизвикателства**, каквито и да са те – не само дизайнерски, идват от самите нас. Самите ние можем да си поставим най-добрите, най-трудните и най-невъзможни за изпълнение задачи.

За това и именно, когато получим задача за дизайн, не трябва просто да я правим. Просто защото е задача. НЕ. Превърнете задачата си в нещо невъзможно. Ако трябва създайте проблем, дилема над която да се мъчите – това ще ви фокусира много по добре.

Както казах по горе, когато направим невъзможното, душевно се чувстваме по добре, защото сме доказали че можем да се справим. Същото е и с дизайна – направите ли го, защото е било трудно – вдигате нивото. От тук, от тази линия вече, е следващото стъпало, което трябва да изкачите. Всеки малък връх, който изкачвате е стъпало към големия връх. И тук идва тънкия момнет... Никога не трябва да гоните големия връх. Никога. Нека с всяка стъпка, този връх да става по-голям, по-висок... така никога няма да го стигнете. Да, знам че звучи крайно обезкуражаващо, но не е. Всъщност това е начина винаги да надминавате себе си. Ако си сложим връх, който рано или късно ще изкачим и покорим, какво ще правим след това? Спираме да се развиваме, което е началото на края за кариерата ни в дизайна.

За това ако искате да бъдете наистина креативни, дяволски креативни – поставяйте си **предизвикателства** и изкачвайте малки върхове, гонейки големия, но никога не го стигайте.

ИЗТОЧНИЦИ

- БТР 1973:** Андрейчин, Л. и др. *Български тълковен речник*. Трето издание. София: Наука и изкуство, 1973.
- РБЕ:** *Речник на българския език*. Том 1–14. Българска академия на науките, Институт за български език. София, 1977 – продължава.
- РНДБЕ 2010:** Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи в българския език* (От края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в.). София: Наука и изкуство, 2010.
- РНДБЕ 2021:** Благоева, Д., С. Колковска, В. Сумрова, А. Атанасова, Цв. Георгиева, Н. Костова, Св. Манова. *Речник на новите думи в българския език* (От първите две десетилетия на ХХІ в.). София: Наука и изкуство, 2021.
- РНДЗБЕ:** Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи и значения в българския език*. София: Наука и изкуство, 2001.
- РСБКЕ:** *Речник на съвременния български книжовен език*. Том 1–3. Гл. редактор акад. Стоян Романски. Институт за български език при БАН. София, 1955–1959.

ЛИТЕРАТУРА

- Ажеж 2012:** Ажеж, Кл. *Английский язык разрушает наше мышление*. **Azhezh 2012:** Azhezh, Kl. *Angliyskiy yazyk razrushaet nashe myshlenie*. <http://www.lezu.am/?p=882> (1 февруари 2019).
- Бурова 2015:** Бурова, Л. За един тип парафрази в немски медийни текстове. // *Дванадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 13–19. **Burova 2015:** Burova, L. Za edin tip parafrazi v nemski mediyni tekstove. // *Dvanadeseta konferentsia na nehabilitiranite преподаватели i doktoranti ot Fakulteta po klasicheski i novi filologii*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 13–19.
- Българска лексикология 2013:** Лилия Крумова-Цветкова, Диана Благоева, Сия Колковска, Емилия Пернишка, Мая Божилова. *Българска лексикология и фразеология*. Т. 1. Българска лексикология. Под научната редакция на Емилия Пернишка и Лилия Крумова-Цветкова. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. **Balgarska leksikologia 2013:** Lilia Krumova-Tsvetkova, Diana Blagoeva, Sia Kolkovska, Emilia Pernishka, Maya Bozhilova. *Balgarska leksikologia i frazeologia*. Т. 1. Balgarska leksikologia. Pod nauchnata redaktsia na Emilia Pernishka i Lilia Krumova-Tsvetkova. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.
- Вежбицкая 2001:** Вежбицкая, А. *Понимание культур через посредство ключевых слов*. Москва: Языки славянской культуры. **Vezhbitskaya 2001:** Vezhbitskaya, A. *Ponimanie kul'tur cherez posredstvo klyuchevykh slov*. Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury.
- Володарская 2002:** Володарская, Э. Ф. Заимствование как отражение русско-английских контактов. // *Вопросы языкознания*, № 4, 96–119. **Volodarskaya 2002:** Volodarskaya, E. F. Zaimstvovanie kak otrazhenie rusско-angliyskih kontaktov. // *Voprosy yazykoznanija*, № 4, 96–119.
- Еко 2021:** Еко, У. *Да кажеш почти същото*. София: ИК „Колибри“. **Eko 2021:** Eko, U. *Da kazhesh pochti sashtoto*. Sofia: IK „Kolibri“.

- Залевская 2000:** Залевская, А. А. *Введение в психолингвистику*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет. **Zalevskaya 2000:** Zalevskaya, A. A. *Vvedenie v psiholingvistiku*. Moskva: Rossiyskiy gosudarstvenny gumanitarny universitet.
- Пехливанова 2014:** Пехливанова, П. *Чуждите думи – никога свои. Психолингвистичен механизъм на употребата*. В. Търново: ИВИС. **Pehlivanova 2014:** Pehlivanova, P. *Chuzhdite dumi – nikoga svoi. Psiholingvistichen mehanizam na upotrebata*. V. Tarnovo: IVIS.
- Пехливанова 2019:** Пехливанова, П. Заетите значения и употреби – троянският кон на чуждите влияния. // Лилия Бурова, Мария Ендрева, Ренета Килева-Стаменова (съст.). *От средновековния немски до съвременния български език*. Сборник в чест на проф. Борис Парашкевов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. **Pehlivanova 2019:** Pehlivanova, P. *Zaetite znachenia i upotrebi – troyanskiyat kon na chuzhdite vliyania*. // Lilia Burova, Maria Endreva, Reneta Kileva-Stamenova (sast.). *Ot srednovekovnia nemski do savremennia balgarski ezik*. Sbornik v chest na prof. Boris Parashkevov. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Сарсенбаева 2011:** Сарсенбаева, А. С. Заимствования как отражение фрагментов иноязычной картины мира. // *Болгарская русистика*, № 3–4. **Sarsenbaeva 2011:** Sarsenbaeva, A. S. *Zaimstvovania kak otrazhenie fragmentov inoyazychnoy kartiny mira*. // *Bolgarskaya rusistika*, № 3–4.
- Сосюр 1992:** Сосюр, Ф. дьо. *Курс по обща лингвистика*. София: Наука и изкуство. **Sosyur 1992:** Sosyur, F. dyo. *Kurs po obshta lingvistika*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Степанов 1997:** Степанов, Ю. С. *Константы. Словарь русской культуры*. Москва: Языки русской культуры. **Stepanov 1997:** Stepanov, Yu. S. *Konstanty. Slovar' russkoy kul'tury*. Moskva: Yazyki russkoy kul'tury.